

Управління культури і туризму, національностей та релігій
Сумської обласної державної адміністрації
Обласний комунальний заклад
«Сумська обласна дитяча бібліотека ім. М. Островського»

Тарасові шляхи
Сумщини

Краєзнавча подорож

(до 200-річчя від дня народження
М.Т. Шевченка)

Суми 2014

Управління культури і туризму, національностей та релігій
Сумської обласної державної адміністрації
Обласний комунальний заклад
«Сумська обласна дитяча бібліотека ім. М. Островського»

*Тарасові шляхи
Сумщиною*

Краєзнавча подорож

*(до 200-річчя від дня народження
Т.Г. Шевченка)*

Суми 2014

Тарасові шляхи Сумщиною : краєзнавча подорож (до 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка) / ОКЗ «Сумська обласна дитяча бібліотека ім. М. Островського», уклад. Т.П. Головченко. – Суми, 2014. – 24 с.

Сумчани пишаються тим, що Великий Кобзар під час трьох відвідин України побував і в нашому краї, де набирився сили, творив, мислив, відпочивав, милуючись чудовою природою і працьовитими людьми Сумщини, цінними надбаннями їхніх рук і духу. Матеріал розрахований на бібліотечних працівників, учителів, широке коло користувачів бібліотеки.

*Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що прокляну святого Бога
За неї й душу погублю...*

Тарас Шевченко

Навесні 2014 року світова громадськість відзначатиме 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка – великого українського народного поета, художника, мислителя, революціонера-демократа. Своєю геніальною творчістю великий Кобзар відкрив нову епоху в українському письменстві, створив поезії світового значення; він є основоположником нової української літератури, родоначальником її революційно-демократичного напрямку.

Більшу частину свого життя Тарас Григорович Шевченко перебував далеко від рідної землі, але завжди відчував себе спорідненим з нею. У листі до брата Микити він писав із Петербурга: *«А все-таки краще, коли получиш, прочитаєш хоч слово рідне. Серце ніби засміється, коли знаєш, що там діється...»*.

Чотирнадцять років розлуки з Україною докорінно змінили життя поета. Колишній кріпак став вільним і здобув можливість навчатися в Академії мистецтв. Та куди б не закинула доля, Шевченко не втрачав надію повернутися на батьківщину.

Для всебічного розкриття життя і творчості Великого Кобзаря у період відзначення 200-річчя від дня його народження та в рамках Року Тараса Шевченка в Україні пропонуємо провести для користувачів-учнів 7-9 класів краєзнавчу подорож **«Тарасові шляхи Сумщиною»**.

Перша подорож: «Земля, яку сходив Тарас...»

Як відомо, вперше на території нинішньої Сумщини Тарас Григорович побував уже під час своєї першої подорожі Україною в 1843-1844 роках.

Відвідавши село Андріївку (нині Роменського району), він погостював там у маєтку В. Рєпніна – рідного брата Варвари Рєпніної, з якою здружився ще в Яготині. У лютому 1844 року Тарас Шевченко разом із нашим земляком Пантелеймоном Кулішем уперше відвідав Глухів, де цікавився історичними пам'ятками; пізніше він неодноразово бував у колишній гетьманській столиці.

Більше довелося великому Кобзарю познайомитися з нашим краєм під час другої подорожі Україною в 1845-1847 роках, коли він відвідав Есмань, Глухів, Тулиголове, Кролевець, Алтинівку.

У липні 1845 року поет побував на Іллінському ярмарку в Ромнах, про що є відповідний запис у його «Щоденнику». Ромни Шевченко потім згадував у ряді своїх творів – поемах «Великий льох», «Княжна», повістях «Наймичка» та «Капитанша».

Після заслання, в 1859 році, Тарас Григорович добився дозволу відвідати батьківщину, і знову його шлях пролягав дорогами Сумщини.

Цього разу поет завітав у село Лихвин (нині Лифине Лебединського району), на гостини до знайомого поміщика Д. Хрущова. У Лихвині Т. Шевченко знаходився недовго – 6 днів,

але багато встиг зробити: намалював два пейзажі, написав портрет дружини Хрущова – Наталії Олександрівни, етюд «Дуб», портрети молодої кріпачки Марії, кріпака-садівника Миколи Денисенка, в хаті якого він жив, також створив поезію «Ой по горі ромен цвіте».

Тоді ж Тарас Григорович побував у Лебедині, де, як стверджують дослідники, зустрівся з поетом Михайлом Петренком, автором пісні «Дивлюсь я на небо...». 21 серпня 1959 року Шевченко прибув у село Гирівку (тепер Шевченкове Конотопського району), звідки походили шестеро братів Лазаревських, його вірних друзів. Про них і їхнє село поет тепло

згадував у багатьох листах та в «Щоденнику».

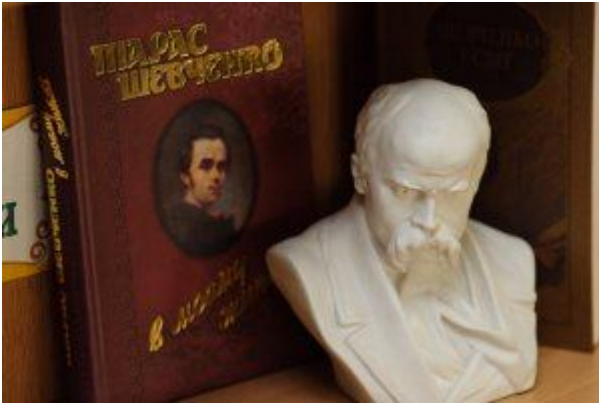
Тарас Григорович написав портрет матері Лазаревських, подарував їй автограф поезії «Садок вишневий коло хати...», записав дві народні пісні. Потім Т. Шевченко поїхав до Кролевця, де зупинився в сестри Лазаревських Глафіри Огієвської. Оскільки повітове начальство боялось поета, то наказало виписати Шевченку подорожню. З міста поета буквально видворив місцевий городничий, наляканий присутністю «небезпечного»

гостя. До Сєвська Кобзаря проводжав Федір Лазаревський. 31 серпня городничий доповідав чернігівському губернатору, що Шевченко покинув Україну та поїхав по тракту на Москву.

Бував Шевченко і в Сумах, є припущення, що й в Охтирці.

26 лютого (10 березня за новим стилем) 1861 року поета не стало. Друзі й шанувальники Т.Г. Шевченка вирішили перевезти його прах з Петербурга в Україну. Першим населеним пунктом, який шанував Тарасову труну на Україні, була Есмань (нині Червоне Глухівського району), потім Глухів, Кролевець... У Кролевці домовину Шевченка, залишену на ніч на подвір'ї Огієвських, місцеві жителі прикрасили своїми знаменитими рушниками. Так востаннє пролягав Шевченків шлях в Україну... І знову територією нашої Сумщини.

Друга подорож: «Побратими-наші земляки»

Пізнавальна вікторина «Нас єднає Шевченкове слово»

Учасникам необхідно серед наданих відповідей знайти правильну.

Крім уже згаданих Пантелеймона Куліша і братів

Лазаревських, Тарас Григорович дружив з вихідцем із Тростянця поетом і художником Петром Соколовим; спілкувався з Григорієм Вашкевичем, що потім жив на хуторі Шумськ під Ромнами, приятелював з істориком Миколою Маркевичем – уродженцем села Дунаєць, що під Глуховом; часто зустрічався і водив дружбу з Іваном Лисенком – сумчанином, петербурзьким книготорговцем і видавцем. Цю галерею наших земляків можна продовжувати ще і ще.

1. Під час першої подорожі Сумщиною Т. Шевченко зупинився в с. Андріївці. У кого?
 - а) у П. Куліша;
 - б) у **В. Репніна**;
 - в) у П. Корольова.
2. У травні 1845 року поет приїздить до Кролевця і на кілька днів зупиняється у свого друга – повітового лікаря Ф.П. Рудзинського. На його прохання Тарас Григорович малює портрет. Чий?
 - а) **сина лікаря**;
 - б) дружини;
 - в) самого лікаря.
3. Ще в Петербурзі Тарас Шевченко познайомився з членом Харківського губернського комітету по влаштуванню селянського стану, поміщиком Лебединського повіту Д.О. Хрущовим, який запропонував поетові завітати до нього в гості. В яке село?

- а) Михайлівку;
 - б) Білявщину;
 - в) **Лифине.**
4. Брати Лазаревські з Конотопщини підтримували поета морально і матеріально в найтяжчий період його життя – в роки десятирічної солдатської служби-каторги. Скільки ж було братів?
- а) 3;
 - б) **6;**
 - в) 8.
5. Вже другого дня після винесення вироку Т.Г. Шевченка повезли в далекий Оренбурзький край. Саме тут, в Оренбурзі, відбулося перше знайомство з одним із братів Лазаревських. З ким саме?
- а) Іваном;
 - б) Михайлом;
 - в) **Федором.**
6. Одним із найближчих друзів Т.Г. Шевченка був письменник, поет, історик, етнограф, публіцист, громадський діяч, виходець з містечка Воронежа Глухівського повіту, автор роману «Чорна рада».
- а) **П. Куліш;**
 - б) М. Маркевич;
 - г) Вашкевич.
7. Кому із своїх побратимів Тарас Григорович присвятив ці рядки:
- Бандуристе, орле сизий,
Добре тобі, брате,
Маєш крила, маєш силу,
Є коли літати:
- а) П. Кулішу;
 - б) Д. Огієвському;
 - в) **М. Маркевичу.**
8. Знайомство Т. Шевченка з Овсянниковим Павлом Абрамовичем відбулося 20 вересня 1857 року в Нижньому Новгороді на пристані під час повернення із заслання. Поет

полюбив його як людину розумну, сердечну, з якою тривалий час довелося жити разом, ділити шматок хліба, відчувати повагу і турботу. Уродженцем якого міста нашого краю була ця людина?

- а) Шостки;
- б) Конотопа;**
- в) Охтирки.

9. Спасибі, друже! Прочитаю
(Аби хоть мало...), оживу...

Надію в серці привітаю,
Тихенько-тихо заспіваю
І Бога Богом назову.

У цій поезії Тарас Григорович висловлює щиру й теплу подяку за прислані на заслання літературні твори. Кому саме?

- а) Михайлу Лазаревському;**
- б) Дмитру Огієвському;
- в) Якову Щоголеву.

10. У Лебедині Т.Г. Шевченко зупинявся в господі своїх друзів, у яких свого часу гостював видатний український філософ, просвітитель і поет Григорій Сковорода. Хто вони, ці друзі?

- а) брати Рудзинські;
- б) брати Лазаревські;
- в) брати Залеські.**

11. Під час другої подорожі Сумщиною Т.Г. Шевченко познайомився і подружився з колишнім декабристом, уродженцем Лебединщини. З ким?

- а) Сергієм Івановичем Муравйовим-Апостолом;
- б) Олександром Васильовичем Капністом;**
- в) Павлом Івановичем Пестелем.

12. Ще на початку 1857 року до Шевченка доходили радісні звістки від друзів зі столиці, які клопотались про його звільнення, та офіційного рішення ще не було. І тільки в червні того ж року прийшла довгоочікувана воля. Хто з наших земляків першим повідомив про дозвіл царя на звільнення поета із заслання?

- а) Тимофій Єзучевський;
- б) Федот Ткаченко;
- в) **Михайло Лазаревський.**

Третя подорож: «Вінок шани Кобзареві»

Літературний конкурс «Пам`ятає Шевченка Сумщина»

Учасникам пропонується за 5 хвилин вивчити і розповісти уривок із вірша, присвяченого Кобзареві.

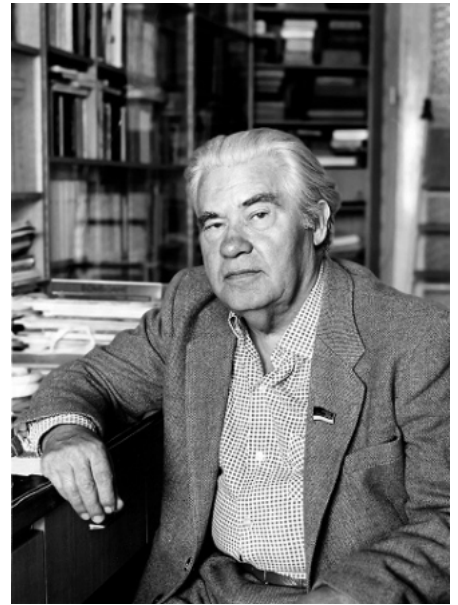
До вінка всесвітньої слави видатного сина українського народу уродженці Сумщини вплели свої скромні дари. Серед письменників Сумщини, твори яких так чи інакше пов'язані з іменем Т.Г. Шевченка, не можна не згадати **Якова Мамонтова**, який народився в селі Шапошниковому під Сумами. У 20-х роках 20 ст. він видав дві одноактні п'єси: «У тієї Катерини» і «Чернець», а також «Роковини» – драматичний етюд про події кінця ХІХ ст., пов'язані з відзначенням ювілею Тараса Григоровича. Мамонтов написав

також лібрето опери «Гайдамаки» за поемою Шевченка, однак, на жаль, рукопис цього твору загинув у роки Великої Вітчизняної війни.

Значний внесок у літературно-художню шевченкіану здійснив **Леонід Смілянський** (уродженець Конотопа). У романі «Поетова молодість» (1960) він відтворив період формування і творчого розквіту Шевченка. Його перу належить також кілька оповідань про Тараса Григоровича, кіносценарій «У колі друзів».

Цілий ряд віршів присвятив Т.Г. Шевченку **Платон Воронько** (народився в селі Чернеччина на Охтирщині): «З будинку Шевченка», «Заповіт», «Кобзар», «Я повертаюся у Київ», «У тиші білої ночі», «Червона китайка» та інші.

Серед інших творів письменників Сумщини про Тараса Шевченка можна згадати оповідання Панаса Кочури «Остання подорож» про перебування поета в Україні 1859 р., ліро-епічну поезію Василя Сухомлина «Тарасові рушники», ряд віршів Павла Ключини, Федора Швіндіна, Олексія Палажченка, Дмитра Білоуса (збірка «Тарасові жарти»), Олексі Ющенко (книжка «Шевченко йде по світу»), В. Скакуна, О. Вертіля, А. Гризуна.

Уривки з творів поетів-земляків про Т. Г. Шевченка:

1. Це ти, Кобзарю, з-за руїни,
Крізь гул кривавий, дим пожеж,
Співець безсмертний України,
Це ти свій голос подаєш?!

(О. Палажченко)

2. Із кріпака – академік!
У долю йому – царський тесак захромлено.
Молодість, сподівання розчавлено казематом.
І сьогодні у вічність іде він так натовлено –
Немов Кос-Аралом, століттям двадцятим.

(А. Гризун).

3. Добридень, дубе, кучерявий мій!
Помріємо в зеленому розмаї.
Як швидко це минає, та не смій
Журитись – слово забуття ж не має,
Те слово, що поставив наш Кобзар,
Йому віддавши вічний серця жар.

(О. Ющенко)

4. Завмер Тарас, збентежений на мить,
Що поле перед ним незаймане лежить,
Й на нім пасеться літо молоде.
Здається, він за ним услід бреде
І відчуває первозданність тиші,
І чує тут, як вічність дише.

(В. Скакун)

5. Не лив ніколи він єлею
На вогнеправедні слова.
Народним стала Мавзолеєм
Гора Чернеча громова.
Ти поруч десь, душа Тараса!
Пройнявши болем кожен вірш,
Стоїш над нами і над часом,
І над Чернечою стоїш.

(О. Вертіль)

6. У білих штанях, у брилі.
Глибокі зморшки на чолі.
Широкий лоб, розумні очі,
Й слова викрешує пророчі...
І тільки коли день пригас,
Сула притихла і Роменка,
Хтось догадавсь:

– Та це ж Тарас!

Як не впізнали ми Шевченка?

(Д. Білоус)

Четверта подорож: «У всякого своя доля і свій шлях широкий»

Краєзнавчий калейдоскоп «Цікаві факти про перебування Т.Г. Шевченка на Сумщині»

1. Село Грунь Охтирського району, що на Сумщині, – колиска вихованців Петербурзької Академії мистецтв братів Дениса, Григорія і Федота Ткаченків – близьких друзів Тараса Григоровича Шевченка. Особливо дружні зв'язки мав поет з

Федотом Ткаченком. Разом із ним Тарас Григорович навчався, жив і товаришував у Петербурзі і протягом 30 років не поривав зв'язків. Збереглися 4 листи поета до нього і два Ткаченка до Кобзаря. Крім того, Федот Леонтійович залишив спогади про Т.Г. Шевченка.

2. Улітку 1845 року Кобзар спеціально прихав до міста Ромни на знаменитий Іллінський ярмарок. Одразу ж по прибутті він пішов оглядати це галасливе торжище, на яке з'їхалася сила-силенна купців із різних куточків Лівобережної України, далеких околиць Росії і навіть Персії.

...Стояв спекотний липневий день. Повітря було сухе, насичене пилюкою. Жваво йшла торгівля тканинами, хутром, кіньми, сільськогосподарським реманентом, гончарними виробами... Продавали тут і книги. Тому, очевидно, і написав Шевченко у своїй поемі «Княжна»:

«І книжечок з кунштниками
В Ромні накупила».

У літньому театрі поет дивився виставу Івана Котляревського «Москаль-чарівник». Саме тут Тарас Григорович уперше побачив неповторну гру на сцені геніального українського актора Карпа Трохимовича Соленика.

3. Садиба Огієвських розташована на західній околиці Кролевця. Тут навіть зберігся дуб, який пам'ятає Шевченка. Природа подарувала могутньому дереву довге життя, і жодна людська рука не наважилась його вкоротити. У цій садибі Тарас Григорович зупинявся на відпочинок 25-26 серпня 1859 року, коли їхав з України до Петербурга. Тут він познайомився із сестрою своїх конотопських приятелів братів Лазаревських Глафірою Огієвською. І вже з Петербурга навесні 1860 року передав їй через знайомих свій знаменитий «Кобзар», який щойно вийшов друком, написавши на рідкісній книзі власноруч: «Глафірі Матвіївні Огієвській. На пам'ять. Т. Шевченко».

4. Перебування Т.Г. Шевченка в маєтку Д.О. Хрущова не залишилося таємницею. Із Лебедина в Лихвин прибули

шанувальники таланту геніального поета – брати Залеські, художник-аматор Мантейфель, лікар Одарченко та інші. На честь автора «Кобзаря» лебединські знайомі організували традиційне українське кашоваріння на лоні природи, на березі стрімкого Псла, неподалік від хутора Нов (тепер Старонове). Сидячи біля вогнища, на якому кипіла в казані запашна каша, Тарас Григорович вів розмови про майбутню реформу для селян, про скасування кріпаччини. На згадку про прогулянку він подарував Олексію Залесьькому свій офорт «Приятелі» з власним підписом.

5. Першим пейзажним малюнком Шевченка на Сумщині є «Урочище Стінка» (таку назву має місцевість у Роменському районі). У ньому чудово передано почуття широкого простору. Зображаючи бачене з високої гори, немов з висоти пташиного польоту, Шевченко відтворив краєвид з пагорбами, перелісками, розсипаними далеко по долині хатами й багатою рослинністю. Від пейзажу віє свіжістю, повітря прозоре, сповнене сонця. Лівий і передній план малюнка дещо темніші, а права й більш далека частина – світла й сонячна. Твір відзначається гармонією світлотіні, тонким колоритом, великою виразністю зображеного.

6. Кролевець на час перебування Т. Шевченка був одним із найбільших центрів українського народного художнього ткацтва. Кролевецькі ткалі виготовляли перебірні рушники, скатертини, хустки, жіночі запаски, а також набивні тканини і килими. Кролевецькі вироби прикрашались характерним орнаментом і малюнками, виконаними в техніці складного перебору,

властивого лише кралевецьким майстрам. Мабуть, недаремно народ прозвав кралевецькі рушники королівськими за їх урочистість, вишуканість, привабливість. Вони широко увійшли в побут українського населення. Т.Г. Шевченкові вони дуже сподобалися. За народними переказами, він начебто замовив їх кралевецьким майстрам собі на весілля. Думка про дівчину Харитину не давала спокою Тарасу. 2 листопада 1859 року він пише з Петербурга: «Харитина мені дуже сподобалась. Чи так, чи сяк, але повинен оженитись, а то проклята нудьга зжене мене з світа...».

7. У 1843 році Т.Г. Шевченко під час перебування в Андріївці, що на Роменщині, зустрічався з селянами, оглядав чудові околиці села, малював, писав. Вже доведено, що поет в Андріївці закінчив новий твір, котрий він ще 11 листопада обіцяв пізніше вручити княжні Варварі Рєпніній. Вона засвідчує, що повернувшись з Андріївки в Яготин, Тарас Шевченко подарував їй рукописи своїх поезій і автопортрет.

8. Михайло Лазаревський постійно навідував хворого поета, прийняв за описом його майно і творчу спадщину, кращі його речі передав родичам. Вірними поетові залишились брати Лазаревські і після його смерті. Вони робили все необхідне, щоб здійснити всі його бажання і заповіти, відбувши похорон, клопотали, щоб його тіло було перевезене і поховане на Україні, на Чернечій горі біля Канева.

Труну з прахом поета супроводив Олександр Лазаревський.

9. Легенди та народні оповідання про Шевченка почали виникати ще за його життя. Про велику популярність поета в народі М. Максимович у своєму листі писав: «Ви стали особою міфічною, о котрій ідуть уже дивовижні казки та легенди, нарівні з переказами старих часів». Чимало легенд про Шевченка, які увійшли до фольклорних збірників, записано дослідниками на Сумщині. У багатьох народних творах він зображений як пропагандист визвольних ідей, палкий захисник покріпаченого селянства, борець проти кріпацтва і самодержавства. У кожному випадку за правду і волю він не жаліє свого життя.

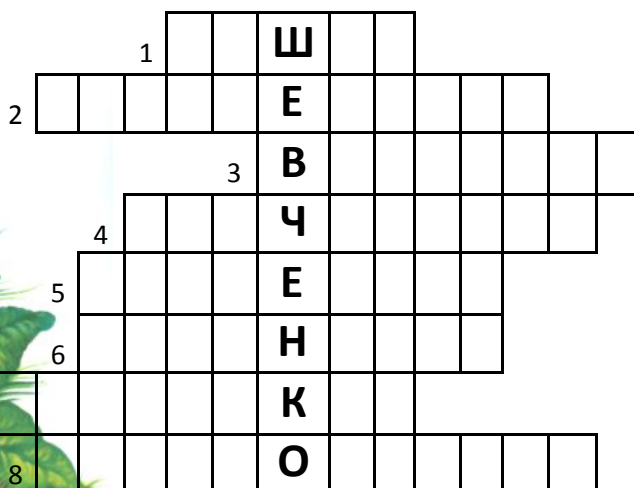
Ось, наприклад, одна з легенд. «Розказували старі люди, які ще зазнали кріпацтва, що Тарас Шевченко і після похорону їздив на білому коні понад Дніпром у місячні ночі. Виїде, бувало, як воїн, стане на Чернечій горі і говорить: «Вставайте, брати мої, рвіть кайдани! Годі мучитися!».

Або пісню як заспіває, то всі навколишні люди збігаються, хочуть послухати. А співає він голосно і красиво. Дізнавшись про це, пани сповістили губернатору. Губернатор послав на могилу своїх жандармів і наказав їм, щоб вони заборонили їздити поетові по Чернечій горі, щоб не пускали до нього простого люду і заборонили співати їм Шевченкові пісні. Та це нічого не допомогло. Шевченко одягав свою шапку-невидимку і продовжував спілкуватися з народом... А його пісні лунали на всю Україну і жандарми нічого не могли вдіяти...».

П'ята подорож: «Живи, поете, в бронзі і в граніті, живи в піснях, у слові праведнім, у славі віковій»

Кросворд «Вшанування пам'яті Т.Г. Шевченка на Сумщині»

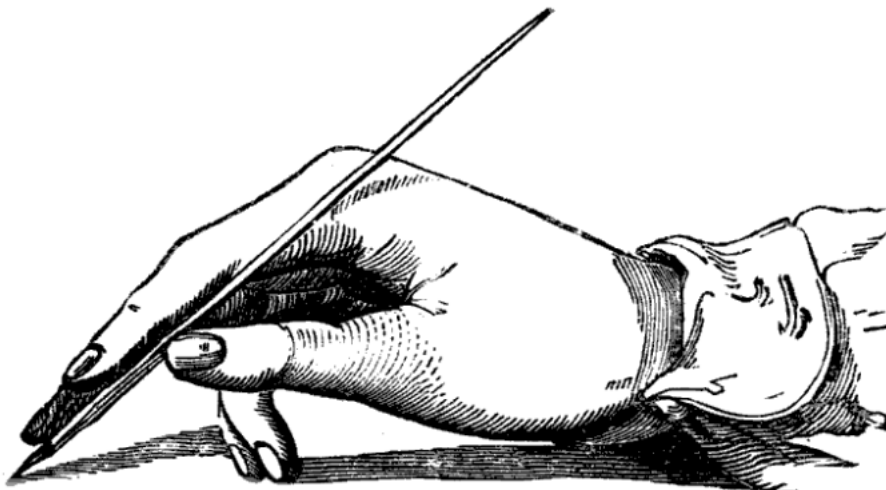

1. Сучасний кобзар Сумщини, митець нового типу, що органічно поєднує у своїй творчості давні традиції кобзарського мистецтва з професійною музичною культурою. Автор мелодій до шевченківських поезій «Ой на горі ромен цвіте», «З передсвіта до вечора» (*Микола Мошик*).
2. Талановитий архітектор-земляк. Автор багатьох пам'ятників Т.Г. Шевченку, в тому числі і першого на Сумщині, установленого 1918 року в Ромнах з ініціативи місцевих залізничників (*Іван Кавалерідзе*).
3. Письменник-земляк, народився в селі Чернеччина на Охтирщині, присвятив ряд віршів Т.Г. Шевченкові: «З будинку Шевченка», «Заповіт», «Кобзар», «У тиші білої ночі» та інші (*Платон Воронько*).
4. У селі Гирівці в братів Лазаревських Т. Шевченко побував у серпні 1859 року. А як нині називається це село? (*Шевченкове*).

5. Місто, де були створені численні декоративні полотна та рушники майстринь фабрики художнього ткацтва, присвячені Т.Г. Шевченкові (*Кролевець*).
6. Скульптор пам'ятника Т.Г. Шевченкові, установленого в м. Суми в кінці 50-х років (*Яків Красножон*).
7. Уславлений уродженець нашого краю, прогресивний поет-революціонер, визначний шевченкознавець (*Павло Грабовський*).
8. Талановитий український хоровий диригент і композитор, уродженець Конотопського району, який створив на тексти великого поета вокальні поеми: «Ще як були ми козаками», «Світе ясний! Світе тихий!», «Так казав Тарас» та інші (*Григорій Давидовський*).

Ключове слово – «Шевченко».

Отже по закінченні нашої подорожі впевнено можемо сказати, що Шевченкове ім'я в нашому краї не забулося. Видатний поет вшанований народом і вічно житиме в серцях українців як символ правди і свободи, осяваючи шлях у майбутнє не тільки нинішнім, а й прийдешнім поколінням громадян вільної і незалежної України.

Список використаної літератури

1. Вертіль, Олександр. Тарас Шевченко і Сумщина / О. Вертіль // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 194. – С. 5.
2. Карась, А. Огієвські та Т.Г. Шевченко : (перебування Шевченка в Кролевці в серпні 1859 р.) / А. Карась. З історії Сумщини : історичні нариси. – К. : Аверс, 2006. – С. 26-31.
3. Комаров, Виктор. Памятний пикник на Псле : о приезде Тараса Шевченко на Слобожанщину [в июне 1859 г. в с. Лифино на Лебединщине] / В. Комаров // Ваш шанс. – 2009. – № 26. – С. 22А-23А.
4. Корнющенко, Іван. ...Та не дала долі : Шевченко Тарас Григорович : [гостювання в друзів Лазаревських у Гирівці, що на Сумщині] / І. Корнющенко // Корнющенко І.П. Де курйоз, а де всерйоз : бувальщини з життя письменників Сумщини і тих, хто працював або побував у цьому краї. – Суми : Козацький вал, 2002. – С. 15-17.
5. Корнющенко, Іван. Про Кобзаря – науковці Сумщини : [літератори і науковці Сумщини – дослідники творчості Т. Шевченка: П. Грабовський, Н. Онацький, Ю. Ступак, Г. Нудьга, П. Ключина, П. Охріменко та інші] / І. Корнющенко // Сумщина. – 2009. – № 25-26. – С. 2.
6. Мазур, Валерій. Духовна Біблія України : до 170-річчя виходу в світ «Кобзаря» Тараса Шевченка : кілька сумських штрихів / В. Мазур // Сумщина. – 2010. – № 28-29. – С. 5.
7. Попільнюх, М. Тарасові рушники : легенди про перебування Тараса Шевченка й нині живуть на Кролевеччині / М. Попільнюх // Панорама. – 2008. – № 11. – С. А17.
8. Тарас Шевченко і Сумщина: на Сумщині багато міст і сіл, пов'язаних з іменем Великого Кобзаря // Ярмарок. – 2011. – № 10. – С. 1, 7.

9. Ткаченко, Валентина. Тарас Шевченко й родина Лазаревських : до 190-річчя від дня народження Михайла Лазаревського : [старі будиночки ХІХ ст. : в одному з них у Путивлі жив засновник «Народної волі» О. Михайлов, в іншому – в Лебедині – відомий поет М. Петренко, до якого приїздив Т.Г. Шевченко] / Г. Хвостенко // Сумщина. – 2010. – № 89-90. – С. 5.

Склала
Відповідальна за випуск
Комп'ютерний набір
Тираж 5 прим.

Головченко Т.П.
Тогобіцька Л. М.
Оберлянд І.М.

м. Суми, вул. Петропавлівська, 51
тел/факс 22-00-82, тел. 22-00-66, 22-00-82
<http://sodb.sumy.ua>
biblioteka.sumy@mail.ru